

הרב זלמן נחמיה גולדברג

על תרומת ביצית, פונדקאות, הקפאת זרעו של רווק ונטילת זרע מן המת שו"ת של חברי הועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים עם הרב זלמן נחמיה גולדברג*

שאלה:

בניגוד לאימהות טבעית, בתרומת ביצית או בתהליך פונדקאות מתחלקות פונקציות האימהות בין שתי נשים. האחת היא אם גנטית והשניה היא האם פיזיולוגית - אם יולדת.

מי היא האם החוקית על פי ההלכה?

תשובה:

מדובר בתהליכים חדשניים מאד, שאין להם תקדימים ישירים בספרות ההלכה. ניתן לדון בהם בדרך של הקש ודימוי למצבים אחרים הנדונים בספרות ההלכה, אך רמת הוודאות של נכונות הדימוי וההיקש איננה שלמה.

לכן, באופן מעשי, צריך להתייחס לשתי האימהות (הגנטית והיולדת) לפחות כספק אימהות לגבי דיני יוחסין וגילוי עריות. אחרת עלול להיפגע מאד מעמדו של הילד. באופן מעשי גם אם נסבור יחד עם עוד מאה רבנים שהאם היולדת היא האם המשפטית, ורב אחד או מספר קטן של רבנים יחשבו אחרת, הילד יינזק. במחשבה תחילה ניתן למנוע בקלות את הסכנה למעמדו של הילד.

* בתאריך כ' בכסלו תשנ"ט (9.12.98) התקיימה ישיבה מיוחדת של הועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים עם הרב זלמן נחמיה גולדברג. הדיון התנהל בתבנית של שאלות ותשובות בנוכחות של חברי הועדה, יחד עם הרב יהושע שיינברגר, יו"ר אירגון רפע"ה, והרב אברהם רוזנברג מנהל אירגון רפע"ה. פרוטוקול הדיון נכתב על ידי הרב ד"ר מרדכי הלפרין והרב שמואל רבינוביץ. הפרוטוקול נבדק ואושר ע"י הגר"נ גולדברג אשר הסכים לפירסומו באסיא. [את הסכמתו לפירסום באסיא מסר הגר"נ גולדברג באופן אישי לרב שמואל רבינוביץ ואחר-כך, בפגישה בביתו אישר לרב מרדכי הלפרין את הסכמתו. מ"ה] ראוי לציין כי הגר"נ גולדברג פרסם שני מאמרי יסוד הלכתיים העוסקים בקביעת אימהות כשפונקציות האימהות מתחלקות בין שתי נשים, ובמעמד הצאצאים מתהליכים אלו: א. "יחוס אמהות בהשתלת עובר ברחם של אחרת", תחומין ה', 248-259, תשמ"ד. במאמר זה המסקנה העיקרית היא שבדרך כלל האם היולדת היא האם המשפטית; ב. "תקלות העלולות לצמוח מהשתלת עוברים", תחומין י', 273-281, תשמ"ט. במאמר זה אחת המסקנות החשובות היא שניתן למנוע את התקלות והסכנות למעמדו של הילד, וכאשר התהליך מתבצע בפיקוח ורישום נאות, הוא עשוי להיות מותר אפילו לכתחילה.

שאלה:

האם חוק ההסכמים לנשיאת עוברים ("חוק הפונדקאות") עונה על הדרישה לשמור על טובת הילד ולמנוע פגיעה במעמדו האישי של הצאצא מתהליך הפונדקאות?

תשובה:

החוק בכללותו עונה במידה מסויימת על דרישות ההלכה למניעת פגיעה במעמדו האישי של הילד, ולדרישה לשמור על טובתו. חסרונו העיקרי של החוק הוא בנושא הבא:

החוק קבע רישום מסודר של צווי ההורות בדומה לרישום המסודר של האימוצים. אולם הפרטים שירשמו בפנקס האימוץ אינם מצויינים בחוק והם מסורים לתקנות של שר המשפטים. לפי התקנות הקיימות נרשמים בפנקס צווי ההורות פרטי ההורים המזמינים ופרטי האם הפונדקאית. במקרים רגילים, כאשר ההורים המזמינים שניהם גם הורים גנטיים, אין בכך בעיה לעתיד הילד. אולם כאשר תהליך הפונדקאות כרוך בתרומת ביצית, פרטי האם הגנטית - תורמת הביצית - אינם נרשמים בפנקס צווי ההורות, ויתכן שהם יעלמו במהלך השנים. מצב כזה עלול לפגוע באופן קשה בילד.

פגיעה זו ניתנת בקלות לתיקון על ידי שינוי התקנה בהוספת חובת רישום פרטי האם הגנטית בפנקס צווי ההורות גם בתהליך פונדקאות הקשור בתרומת ביצית.

כדאי שחברי הועדה יפעילו את השפעתם לתיקון המצב.

שאלה:

אם אישה חרדית חשוכת ילדים היכולה להביא צאצא לעולם רק בסיוע אם פונדקאית, תפנה אל הרב בשאלה אם לנסות להיות לאם בדרך זו, מה ימליץ לה הרב?

תשובה:

אם התהליך בפיקוח ורישום נאות כהלכה – **אמליץ על התהליך.**

שאלה:

אם תפנה אל הרב אישה שיש לה ילד אחד אך כיום היא יכולה להביא צאצא לעולם רק בסיוע אם פונדקאית, מה ימליץ לה הרב?

תשובה:

לא אמליץ לכתחילה, אך אסכים לביצוע התהליך אם האישה תרצה בכך מאד. הבדל בין זוג חשוך ילדים לבין הורים לילד אחד מופיע בהלכה בהקשר הבא: קיום מצוות "פרו ורבו" מחייב לפחות שני ילדים (בן ובת). מעיקר הדין, מי שלא קיים כלל את המצווה מחוייב להתאמץ לקיים את המצווה גם אם הדרך לכך מחייבת פירוק נישואין. למרות זאת, אם יש לו כבר ילד אחד, אף על פי שאין בכך קיום מלא של המצווה, איננו נדרש לפרק נישואין לצורך השלמתה.

שאלה:

האם מותר לאישה נשואה להיות אם פונדקאית, ומה מעמדו של הצאצא?

תשובה:

לא. ילד שיוולד לאם פונדקאית נשואה, כאשר אביו איננו הבעל של האם היולדת, עלול לסבול ממעמד אישי פגום. גם אם נסבור יחד עם עוד מאה רבנים שאין פסול בפונדקאית נשואה, ורב אחד או מספר קטן של רבנים יחשבו אחרת, הילד ייזוק.

שאלה:

האם מותר לשאוב זרע מכיס האשכים של גבר מת על מנת להפרות את אישתו ולהשאיר לו זכר בעולם?

תשובה:

ללא הסכמה של הנפטר, כמובן שהדבר אסור. אך אם קיימת הסכמה מפורשת או אפילו אומדן ברור שזה רצונו, אז אין בכך איסור. נציין, שעל פי ההלכה צריך סיבה כדי לאסור, וללא סיבה כזו המצב הטבעי הוא היתר. לענין זה נוגעת גם העובדה שהתורה החשיבה מאד את הרצון האנושי להשארת שם וזכר בעולם, כפי שניתן ללמוד מפרשת ייבום.

שאלה:

האם יש מעמד להתנגדות יורשים חוקיים של הנפטר המתנגדים ליצירת יורש חדש שינשלם מירושתם?

תשובה:

לירשים אחרים של הנפטר אין שום מעמד בשאלה זו.

שאלה:

האם ראוי לאשר פונדקאות לאישה צעירה הסובלת ממחלה שתקצר את חייה, או שמא כדאי להימנע מהולדת יתום?

תשובה:

השאלה יוצאת מהנחה שעדיף שלא להיוולד מאשר להיוולד עם סיכון להתייתם בגיל צעיר. הנחה זו איננה ברורה אלא להיפך. המגיד מדובנא הסביר עיקרון דומה במשל מעניין:

בעיירה אחת גרו שני אחים אחד עיוור ואחד חרש. העיוור נשא אישה טובה אך מכוערת מאד והחרש נשא אישה יפה אך בעלת פה צעקני, מקלל ורועש מאד. יום אחד הגיע לעיירה רופא מומחה שהצליח לרפא את העיוור והחרש מעיוורונו ומחירשותו. לאחר הריפוי חייהם הפכו לגהינום, והם סירבו לשלם את שכר טרחתו של הרופא בטענה שהוא לא הועיל להם אלא אדרבא, הזיק להם והרס את חייהם. הרופא תבע את שכרו וכאלטרנטיבה הציע לתקן מייד את ה"נזק", כלומר להחזיר לעיוור את עיוורונו ולחירש את חירשותו. כאן התנגדו האחים להצעת הרופא. פסק אז הדיין: בהתנגדותכם להחזיר המצב לקדמותו, הוכחתם שבסופו של דבר הטיפול הביא יותר תועלת מנזק, וחובתכם לשלם שכר טרחת הרופא.

המגיד מדובנא הסביר במשל זה את המשנה במסכת אבות: "על כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים"

אם האדם נולד על כורחו הרי הוא יכול להיפטר, לכאורה, מן הדין בטענה שהולדתו היתה בעל כורחו ומאחר שהוא מעדיף שלא היה נולד, לכן אין להענישו על מעשיו בעולם קשה אליו נקלע שלא מרצונו. התשובה על כך היא: "על כרחך אתה מת"! כלומר לאחר שנולדת לא רצית למות שהרי **על כרחך** אתה מת! הרי שלמרות הלידה בעל כרחך רצית את החיים והערפתם על החידלון.

לעניננו עיקרון זה קובע כי בשאלה אם להעדיף לידת ילד עם סיכון להתייתם בגיל צעיר או למנוע את לידתו – הילד יעדיף תמיד את המשך חייו¹, על כל המשתמע מכך.

1. בניגוד למצבים של סבל נורא, בהם טוב מותו של אדם מחייו.

שאלה:

בחור רווק הנזקק להקרנות ולטיפולים כימותראפיים לטיפול במחלה ממאירה, האם מותר לו להקפיא זרע כדי שיוכל להביא צאצאים בעתיד?

תשובה:

מותר.

שאלה:

על פי ההלכה, האם יש צורך בטבילת אם פונדקאית לפני החזרה?

תשובה:

מומלץ מאוד שהאם הפונדקאית תטבול במקווה לפני החזרת העוברים.

שאלה:

האם "שיבוט" (cloning) יכול להיות מותר על פי ההלכה?

(המושג **שיבוט** מתייחס לתהליך בו נוטלים ביצית של אישה תורמת, ומרוקנים אותו מהגרעין של הביצית המכיל את 23 הכרומוזומים² נושאי המטען הגנטי של תורמת הביצית. לאחר ריקון הביצית מהכרומוזומים האימהיים, מחדירים לביצית גרעין של תא של אדם אחר המכיל 46 כרומוזומים. אחר כך גורמים לביצית הזו להתחיל להתחלק, ומחדירים אותה לרחם של תורמת הביצית או של אם פונדקאית. שם נמשך תהליך ההתחלקות עד ליצירת עובר שלם. עד היום תהליך כזה הצליח בבעלי חיים ולא בבני אדם, אך יתכן שבעתיד הדבר יהיה אפשרי גם בבני אדם³.)

תשובה:

אם התהליך בפיקוח ורישום נאות של כל ההורים הקשורים בתהליך, רישום המבטיח מניעת גילוי עריות ומניעת פגיעה במעמדו האישי של הילד – כן. אחרת – לא.

מקור: אסיא סה-סו, עמ' 49-45 (1999)

2. בכל תא מגורען בגוף האדם מצויים 46 כרומוזומים, פרט לתאי רבייה - ביצית ותא זרע, בהם יש רק 23 כרומוזומים בכל אחד. לאחר שביצית מופרית בתא זרע, נוצר תא חדש הכולל גם את הכרומוזומים של הביצית וגם את הכרומוזומים של תא הזרע, בסך הכל 46 כרומוזומים כמו בכל שאר תאי הגוף, ולכן כשהביצית המופרית מתחלקת, ממשיכם להיווצר ממנה תאים המכילים 46 כרומוזומים.

3. תיאור מדעי מפורט יותר של ה"שיבוט" נמצא במאמרו של פרופ' אברהם שטינברג, "שיבוט בני אדם - היבטים מדעיים, מוסריים ויהודיים", **אסיא** סא-סב, 42-27 (תשנ"ח).